

A fenyő és az akác fontossága a Duna-Tisza-köze homokjainak erdősítésénél

HALÁSZ LÁSZLÓ
a szegedi erdőgazdaság főmérnöke

A Duna—Tisza köze homokjainak erdősítésénél az erdei-, a feketefenyő és az akác a legfontosabb fafajaink közé tartoznak. Ezek neveléséről, erdősítésnél való felhasználásáról szeretném a gyakorlat köréből, legfőképpen Csongrád megyei és Jánoshalma környéki viszonylatban „Az Erdő” olvasói számára néhány tapasztalatomat átadni, ill. az ezekre vonatkozó általános ismereteket feleleveníteni.

Az Alföld területének mintegy 5,0%-a erdő, ezen belül Csongrád megyében az arány 4,3%, tehát európai síksági viszonylatban is rossz.

A Duna—Tisza köze déli részének évi átlagos csapadéka mintegy 500—600 mm és a kis csapadék-mennyiségnek évi eloszlása is rossz, mert az erdősítésre olyan fontos nyári esőzések nagyon gyakran katasztrófálisan elmaradnak.

Az ország homokos területei közül erdősítés szempontjából *legnehezebben erdősíthetők a Duna—Tisza közti meszeshomok talajok.*

Foglalkozunk először a *fenyvesítés* kérdésével. Programunk, hogy az ország fenyőállományát az összes erdősített területre vonatkoztatva 16%-ra emeljük fel. Ennek megvalósításában az alföldi homokon gazdálkodó erdészeknek is segíteniük kell.

Gyenge minőségű homokterületeink legfontosabb fafajai a fekete- és az erdei-fenyő. A feketefenyő a meszes szárazabb homok fája. Általában a legrosszabb homokra ültetjük. Ahol a *Fumana procumbens* az uralkodó, ne ültessük, mert az eredmény csak a rontott erdők számát szaporítja. Az erdeifenyő a nedvesebb homokot szereti. *Salix rosmarini-foliás* kifúvásokban, a Jánoshalma melletti „dragonyi” buckák sovány laposaiban elfogadható 4—5 éves erdeifenyő foltokat találunk, amelyeket az 1949—50-es években telepítettünk.

Jobban fel kellene karolni az erdeifenyőt a feketefenyővel szemben, mint eddig tettük. Tápanyagban és nedvességben nem olyan igényes, mint hittük. A feketefenyővel szembeni kezdeti gyorsabb növekedésével hamarabb beborítja a talajt, s megindulhat a kedvezőbb talajélet, a fenyők jobb növekedése.

A kélesi erdőben buckás, jobbindulatú homokon a feketefenyővel szemben feltűnően jobb kezdeti eredményt mutat és ugyanaz tapasztalható a Szeged környéki homokokon.

Érdekes megfigyelésünk volt a Borota környéki erdei- és feketefenyő fiatal ültetési foltokban. A feketefenyő csúcshajtását majdnem mind lerágta a nyúl, az erdeifenyőhöz nem nyúlt.

Fenyvesítési programunknak csak akkor teszünk igazán eleget, ha nemcsak a legrosszabb homokra telepítünk fenyőt; ez esetben a hektáraink száma emelkedik ugyan, fatömegben azonban csak igen kismértékben fogunk enyhíteni fenyő iparifa hiányunkon. *Telepítsünk erdeifenyőt a jobb minőségű, humuszban gazdagabb homokjainkra,* az eredmény fatömegben is jelentkezni fog.

Az erdeifenyő felkarolását gyakran akadályozza az Alföldön nevelt erdei-fenyő csemete hiánya. Alföldi viszonylatban nagyobb szaktudást, több gondosságot, árnyalóberendezést és több vizet igényel az erdeifenyő csemete nevelése, mint a feketefenyőé. Ez azonban nem lehet ok arra, hogy hiány mutakozzék. Csongrád megyében pl. az erdőn kívüli fásítás erdeifenyő igényét az elmúlt őszi időnyben nem tudtuk teljes egészében kielégíteni.

A fejlesztési terv megköveteli, hogy a rontott homoki erdőket is felszámoljuk. Ezek legnagyobb részt akácosok, amelyeket meg nem felelő talajra telepítettek, vagy több generáción keresztül sarjról újjítottak fel.

Átalakításukban az egyes fenyveseké, jobb homokokon az egyes akácosoké a szó. A tölgy és a nyárok, elsősorban a hazai nyárok, szerepét most nem tárgyalom.

A sok sikertelen erdősítés megelőzése érdekében célszerűnek mutatkozna a legrosszabb, erdősítésre alkalmatlan homoktalajok kijelölése. Nem lehet a népgazdaság érdeke olyan állományok telepítése, amelyek évtizedek múlva csak néhány m³ faanyagot szolgáltatnak. Kivétel: ha az erdősítéssel különleges célunk van, pl. futóhomok megkötése stb. A kijelölt rossz területeken a kísérletezés a kötelességünk. Pl. talajjavítás alj tőzegtrágyázással, somkóróval való talajjavítás stb. Ilyen kísér-

letet indítottam meg a futóhomok megkötése és erdősítése céljából 1949-ben a János-halma melletti „Illancs“-i futóhomokon, ahol többszáz holdon mozog még a homok. A mozgó homok fokozatos megkötése és részbeni hasznosítása érdekében eddig járatlan utakon indultunk harcba. A legjobb eredményt a nyílt buckatetőn értem el, ahol hatalmas, összefüggő darabokon fűszál sem volt. Úttörő fafajok a fekete-fenyő, a nélkülözhetetlen akác, s kisrészben a hazainyár.

A fenyő- és akácállományok létesítésénél arra kell törekednünk, hogy alföldi homokon álló magtermő állományokról gyűjtsük a magot és ebből neveljük a csemetét. Az ilyen aklimatizált utódoktól várhatunk igazán elfogadható állományokat. A középkorú állományok megbontása szükséges, hogy azok megfelelő koronát fejlesszenek, s az bőségesen biztosítja számukra a magot. Az Ásotthalma, Tompa-Kelebia, Bugac szélsőséges klímájú homokjain nőtt fekete-fenyők és erdeifenyők magjából nevelt csemeték edzettebb állományokat és nagyobb évi fatömeget fognak adni.

A homokra kerülő fenyőcsemetét homoktalajon neveljük meg. Vetését 8–10 cm széles pásztában végezzük. Lehetőleg csak a kelésnél, a fejlődés első időszakában öntözzünk. Szoktassuk a szélsőséges csapadékszegény időjáráshoz a csemetéket. Így kaphatunk 30–40 cm hosszú, dús oldalgyökerű, a korona és gyökérzet szempontjából jó részarányos fenyőcsemetét. Ne árnyaljuk a fekete-fenyőt, a szőregi csemetekertben az erdeifenyőt is árnyalás nélkül neveljük, bár a ritka fonású, mesterséges árnyalást, különösen fejlődése elején, meghálálja.

A legkritikább esetben iskolázzunk, ez drágítja csemetekertünk önköltségét. Az előbb leírt feltételeknek megfelelő erőteljes magágyi csemetéket neveljünk. Nem akarom az iskolázott csemete értékét különleges feladatok megoldásánál lebecsülni, azonban az illancsi futóhomokon 2 éves, erőteljes, magágyi fenyőcsemetével erdősítettem, a megmaradás az 1949-es aszályos esztendőben 95% volt.

Nem tartom célravezetőnek a fekete-, az erdeifenyő nevelésénél a körüljáró árnyékoló csemetekerteket, mert alapvető feltétele a második évben a szabadban való iskolázás.

Az elmúlt években Csongrád megyében, de úgy gondolom máshol is visszaesett az akác-csemete nevelése. Akác-csemetében hiány jelentkezett. Ma, amikor az üzemi erdősítésen kívül az erdőnkivüli fásítás is az előtérbe lép, a termelőszövetkezetek, az állami gazdaságok, az egyénileg dolgozó parasztok komoly akác-csemete igénye jelentkezik. Ezt a szükségletet feltétlenül biztosítani kell.

Gyenge homokon a 30–40 cm mély, teljes előkészítés híve vagyok. Ezzel tudjuk a talaj rossz vízháztartását megjavítani. Természetesen vigyáznunk kell, nehogy utat nyissunk a homok megmozdulásának. A talajnedvesség döntő fontosságát az illancsi futóhomokon végzett kísérleten láttam bizonyítva. Az 1949. évben, tavasszal, a mozgó buckatetőn elültetett fekete-fenyő és az árnyalás, a szélfogás céljából ültetett akác, nyár, a különböző természetes és mesterséges homokfogók védelme mellett, összleg 95%-os megmaradást adott annak ellenére, hogy nem volt a nyáron számottevő csapadékkunk. Ugyanakkor a szomszéd dragonyi buckákon 20–25% volt a megmaradás eredménye. Most már közismert, hogy a buckatetőn, a nyitott homokon, a homokfogók között is naponta kapál a szél. A felszín alatt 10–15 cm-re nedves a homok, a kiültetett fenyő-, akác- és nyárcsemete megkapja a feltétlen szükséges talajnedvességet, tűfelülete párologtatással védekezik a hőség ellen. Mindez együtt biztosítja a jó megmaradást. Úgy műveljük tehát az erdősítés előtt a talajt, hogy vízháztartását biztosítani tudjuk. Megmaradási százalékunk még az aszályos években is emelkedni fog.

A fenyő-erdősítéseink komoly károkozója a homokverés. A védekezés ellene kisebb területen történhet szalmázással, mozgatható, fonott cserények felállításával, nagyobb területen azonban jónak mutatkozik az ősszel korán elvetett és jól megbokrosodott rozs védelmében való erdősítés. Ugyanilyen védőként használhatjuk fel a somkórót is, ez egyszersmind talajjavítást is szolgál.

A homokverés mellett fiatal erdősítéseink legnagyobb károkozója a pajor. Szomorú tapasztalataim voltak e téren a dragonyi és ásóthalmi, valamint sövényházi homokon is. Sok esetben állapítottam meg az erdősítésnek 80–90%-os pusztulását, amit a pajor okozott. Apt Ödöntől tudjuk, hogy a pajor csemetekerti irtása megoldott, az erdősítésnél azonban még nem találták meg a sikeres pusztítás módját. A tudományos intézetnek a károsítás megszüntetését súlyponti kérdésként kell kezelnie.

Komoly károsítás a karácsony előtti pusztítás. Szomorúan láttuk az idén is a szegedi piacokon a 8—10 éves erdei- és feketefenyőink koronáit árusítani. Célszerű lenne nagyobb karácsonyfatelepek létesítése a városok és községek határában, ezek a jövedelmezőség mellett csökkentenék a karácsonyfalopások számát is.

Rontott akácosaink gyökeres, tuskós, elgazosodott területe jó talajelőkészítés nélkül sikerrel nem erdősíthető. Az elmúlt ősszel a mórahalmi gépállomás 80 lóerős Sztalinyec lánctalpas traktorral vontatott rigolírozó ekéje 50—60 cm-es mélyszántást végzett. A tuskó alatt járva kiforgatta azokat, kitépte a gyökereket s így jó talajelőkészítést végzett. Szükséges azonban még erősebb eke gyártása, mert a nem erre a célra gyártott rigolírozó eke több alkalommal eltört. Ilyen speciálisan gyártott ekével végzett talajelőkészítés után bízhatunk fenyvesítési programunk sikeres végrehajtásában.

Fenyőerdősítéseink telepítésénél fő irányelv, hogy elegyetlen állományt nem létesítünk. A fenyőnek lombbal való elegyítésénél a földre hullott lomblevél a fenyőtűvel keveredve, gyorsan bomlásnak indul, megkezdődik a humuszképződés, míg az elegyetlen fenyőállományok alatt a nagy gyantartalmú fenyő tűi hosszú évekig épen maradnak, talajjavító hatást alig fejtenek ki. Meg kell említenem a fekete- és erdifenyőnek kedvező elegyítését akáccal. Az illancsi futóhomokon a buckatetön, szélfogóként használtuk a feketefenyő mellett a hazainyárat és az akácot. A nyár és feketefenyő elegyítésénél a második, harmadik évben a fenyő fejlődése nem volt kielégítő, az akác-elegyben azonban jó fejlődést és egészséges zöld színt mutatott. Azóta 20—30 holdra szélesedett ki Illancson az erdősítés és az akác védelme alatt, illetve azzal elegyítve jó kezdeti eredményt mutat a feketefenyő. Egyéb homoki erdősítéseinkben is tapasztalhatjuk a fenyő és akác kedvező együttélését. Leghelyesebb az akácot a fenyővel egyidőben telepíteni. Eleinte kedvezően befolyásolja a fenyő fejlődését a gyér lomboszatú akác mérsékelt árnyalása. A további években, ha az akác elnyomással fenyegetné a fenyőt, töre kell vágni, biztosítva mindkét fafaj egészséges együttélését.

Sovány homokterületeink erdősítése előtt ne feledkezzünk meg a somkóróval való talajjavításról. Minden homoki erdőgazdaságot kötelezni kellene saját somkórómag szükségletének megtermesztésére, hogy ezzel az erdősítésre kerülő területeket bevetve, azt zöldtrágyaként alászánthassák.

Az akác a homokokon, a kisebb kötöttségű, magasabb fekvésű agyagtalajon a termelősövetkezetek, az állami gazdaságok és a dolgozó parasztságunk leghasznosabb fája. Harmadik, negyedik éves korától, amikor az első komolyabb tisztítási anyagot, majd 3—5 évenként megismétlődő tűzifát és iparifát szolgáltatja a mezőgazdaságnak és az iparnak.

Akáccal csak tápanyagban gazdagabb, jó szellőzésű, közepkötött talajon erdősítünk, mert itt az az fafaj leggyorsabban és legtöbb hasznot a népgazdaságunknak. Rontott akácosaink átalakításánál helyébe fenyőt, hazai nyárat, celtiszt stb. ültessünk; *elegyetlen akácot ne telepítsünk*. Jó elegyfája a celtisz, s mint már említettem, a fenyő. Telepítéskor gondoskodjunk a cserjeszintről, ez a talajt beárnyékolja és megakadályozza az elgazosodást. Termelősövetkezeteink, állami gazdaságaink, homoktalajaik nitrogéntartalmának megjavítása érdekében telepítsenek 4x1 m-es hálózaton akácot. Évekig tudnak az ilyen tág hálózat között mezőgazdasági terményt termelni. Ha majd faanyagszükségletüknek megfelelőleg az állományt 15—20 éves korban letermelik, ez ipari és tűzifaszükségletüket helyben fogja biztosítani, a homoktalaj pedig nitrogénben gazdagon kerül ismét mezőgazdasági művelésre. Célszerű-

Erdősítés az illancsi homokon

nek mutatkozik homoktalajon a mező- és erdőgazdasági művelésnek ilyen váltó-gazdasága.

Befejezésül megemlítem még az akácnak, mint méhlegelőnek a fontosságát. Az akác virágja szolgáltatja a legtöbb nektárt, adja a legjobb mézet. Az akácvirágzás időtartama rövid, meghosszabbítása fontos népgazdasági érdek. Az erdőgazdaságok is hozzásegíthetnek, ha megjelölik a rendszeresen később virágzó fákat és a mag egy részét ezekről gyűjtik be, ezekről nevelnek csemétét. Az egyedi tulajdonság átöröklődése révén a virágzás így meghosszabbítható.

Akácosítás és fenyvesítés a Nyírségben

FUISZ JÓZSEF

a nyíregyházai erdőgazdaság főmérnöke

„Nyírség” alatt a köztudatban általában a szabolcsi homokvidék él. Valójában a múlt században (Kogutowicz 1880.) Szabolcs megye kiterjedése felölelte az egész mai nyírségi homokvidéket. Azóta a közigazgatási határok néhányszor változtak s ma a Nyírség két megye területén fekszik. Kiterjedésének (759.000 kh = 436.000 ha.) mintegy 78%-a esik Szabolcs-Szatmár megyébe, a többi pedig Hajdu-Bihar megye területére nyúlik át.

Ezek együtt alkotják a „Nyírség”-nek nevezett zárt talajtani (Kreybig 1946.) és erdőgazdasági tájat (Babos 1954.), amely egyben önálló flórajárás is: „Nyírségense”. (Soó R. 1953.)

Talajalkotó kőzete az egész Nyírségnek folyami származású, majd eolikus hatásra elrendeződött, gyengén savanyú homok. Mozgóhomokja ma már nincsen, de azonnal megmozdul, ha a növénytakaró mozgásában nem gátolja.

A Nyírségen régebbi fenyvesítésről alig beszélhetünk. Annál inkább akácosításról. A fenyvesítés mai eredményei nagyjában háború utáni eredetűek. Ezek szerint a szabolcsi részeken ma az üzemi állományok összetételében az akác 54%-kal, a fenyők 5%-kal szerepelnek. A hajdúsági részek akácaránya még magasabb: 80%. (Lesznayák 1954.) Nem sokat tévedünk, ha az egész Nyírség együttes akácarányát kerekben 60%-nak vesszük.

A háború utáni évek, — pontosabban az első hároméves tervidőszak — alatt, nemcsak a fenyő, hanem az akác telepítése is fellendült. Az 1951/52. évekkel a hullámtéri feladatok ebben a fellendülésben átmenetileg törést okoztak, majd az erdőgazdaság fejlesztéséről szóló M. T. határozattal az akác, mint egyik legjobb gyorsan-termő fafajunk, ismét az érdeklődés homlokterébe került.

Természetes, hogy ahol annyi az akác, mint a Nyírségen és egyben oly sok a gyenge termőhely is, ott az igen sok értékes akácállomány mellett sok a gyenge, értéktelen is. Olyanok, amelyek vagy nem megfelelő termőhelyre kerültek, vagy termőképességükben bármely ok miatt annyira csökkentek (ismételt sarjztatás, legeltetés, stb.), hogy fenntartásuk nem gazdaságos. Ezeket a továbbiakban röviden rontott erdőknek nevezem.

Általában északról dél felé gyengül a termőhely és vele együtt nő a rontott erdő aránya is. A Debrecen város határában fekvő (Csere, Haláp, Bánk, Fancsika) nyírségi homoki erdők akácosai még nagyobb arányban (80%-a Lesznayák 1954.) rontott állományok. A szabolcsi rész 54% akácarányából mintegy 16%-ra tehető a rontott akácok aránya, ami az egész akácterfoglalás mintegy 30%-ának felel meg. Ettől az átlagtól vannak lényegesen jobb részek, viszont vannak területek, ahol az arány sokkal rosszabb. Ez utóbbiak főleg a nyíregyházi erdészet területén (Oros és környéke), valamint a nyírbélteki erdészet (Penészlek és környéke) területén helyezkednek el. Ezek fokozatos leváltása, fafajcsereje, átalakítása elkerülhetetlen. Csak idő kérdése, hogy az erdőművelési érdekeken kívül álló egyéb feltételek keretében milyen ütemben lesz végrehajtható. A legsürgősebbek leváltását az erdőgazdasági fejlesztési tervek írják elő. Az előírások végrehajtása az akácok fokozatos területi csökkenését vonja maga után.

Az akác területszaporító lehetőségeit részben az új erdőtelepítések, de főként az erdőnkívüli fásítások nyújtják. Az üzemi új erdőtelepítések az akác terfoglalását nem segítik elő, mivel a mai birtokpolitikai álláspont szerint, mezőgazdasági művelésre alkalmas területek az erdőgazdaságok részére nem juttathatók. Amelyek mező-